

Komplexní restaurování Postyla katolická z roku 1722

BcA. Veronika Lettrichová

KONTAKT: veronika.lettrichova@upce.cz

Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování Litomyšl

ZÁKLADNÍ ÚDAJE

Předmět: Celokožená nasazovaná knižní vazba

Autor a název: Štajer, Matěj Václav – „Postylla Katolická Na Dwě Czástky Rozdělená Nedělnj a Swátečnj...“

Místo a rok vydání: Hradec Králové, 1722

Odpovědný restaurátor: BcA. Radomír Slovík

Restaurováno: duben 2005 – srpen 2006

TYPOLOGICKÝ POPIS

Rozměry knihy: výška – 206 mm, šířka – 195 mm, tloušťka – 123 mm

Rozměry desky: výška – 195 mm, šířka – 149 mm, tloušťka – 6 mm

Rozměry bloku: výška – 185 mm, šířka – 153 mm, tloušťka – 87 mm

Vazba: Celokožená nasazovaná vazba. Deska nebyla připevněná k bloku, ale předpokládáme, že byla připevněná pomocí motouzů, jejichž fragmenty se nacházely ve zbytcích šití, které ještě držely na knižním hřbetě.

Deska: Deska je vyhotovená ze smrkového dřeva.

Potah: Tmavě hnědá useň.

Ořízka: Tmavá pravděpodobně natíraná

Knižný blok: Knižný blok byl tak zničen, že nebylo možné určit jaký tvar měl hřbet. Jedná se o jednobarevný černý tisk na ručním papíru. Text je doprovázený ornamentálními a figurálními dřevořezy a iniciálami. Tyto dřevořezy mají rozličné rozměry a tvar. Ve zlomu některých dvojlistů se nacházejí filigrány. Jsou zde čtyři typy, jeden má tvar postavy, další erbu, třetí je ve tvaru koně a poslední čtvrtý je složený ze čtyř písmen.

POPIS POŠKOZENÍ

Z celkového pohledu byl knižný blok v dezolátním stavu. Šití se dochovalo jen v malých fragmentech. Jednotlivé složky byly od sebe oddělené. V některých případech byly oddělené také jednotlivé dvojlisty. Místy se uprostřed složek nacházely proužky papíru, ale tyto již nedržely a byly odlepeny. Jednotlivé strany byly potrhané, rohy byly ohnuté a ve většině případů došlo v rozích k úbytku papírové hmoty. Blok byl celkově pokryt vrstvou prachového depozitu. Větší nánosy nečistot se nacházely hlavně v oblasti rohů. V přední a zadní části bloku byly viditelné zatekliny. Na folii 520 a 522v byl ve spodní části nános bahna. Ke knižnímu bloku byla přiložená pouze jedna deska ze smrkového dřeva. Deska je lokálně poškozená výletovými otvory, způsobenými dnes již neaktivními červotoči a je částečně prohnutá. Na kraji, kde jsou letokruhy vzdálené víc od sebe jsou po obou stranách v celé délce malé praskliny. Useň, která byla také ke knižnímu bloku jen přiložená, je značně popraskaná a v některých místech zcela chybí. Na hřbetě je pak ještě sešita černou nití.

Na základě průzkumů a rozborů bylo přistoupeno ke komplexnímu restaurování popisovaného díla.

RESTAURÁTORSKÝ POSTUP

Nejprve byla pořízena fotodokumentace stavu před restaurováním. Poté jsme pomocí vatových tamponků udělali stěry na místech, kde bylo podezření na výskyt plísní. Ty byly odeslány do Národního archivu v Praze na Chodovci, kde byla provedena jejich analýza. Nález byl negativní, a tak jsme pokračovali dle předchozího záměru bez nutnosti dezinfekčního zásahu. Přistoupeni jsme k postupnému vyrovnávání ohybů a skladů pomocí 1,5 % roztoku Thylose MH 300, tím jsme navlhčili záhyby, aby se lépe vyrovnaly a následně

jsme je pomocí restaurátorské pájky zažehlili. Tento roztok Thylose MH 300 zároveň fungoval jako konsolidace křehkých částí listů, které by se mohly při další manipulaci poškodit případně upadnout. Když byl takto ošetřen celý knižní blok, přistoupili jsme k suchému, mechanickému čištění pomocí práškové gumy, štětce a skalpelu. Po vygumování jsme vysavačem s jemným kartáčkem odstranili práškovou gumu, kterou se nepodařilo odstranit vymetením pomocí štětce.

Pak následovalo měření pH pomocí pHmetru s dotykovou elektrodou. Naměřené hodnoty se pohybovaly v průměru 5,09, a tak jsme přistoupili k mokrému čištění ve vodní lázni bez nutnosti odkyselení po dobu cca 20 min. Teplota lázně se pohybovala v rozmezí 35–40 °C. Před vodním čištěním jsme vykonali zkoušky rozpustnosti ručně psaných poznámek a razítka. Kromě razítka a ručně psané signatury pod razítkem se ve vodě nic nerozpouštělo. Zkouška rozpustnosti razítka a signatury v benzínu byla negativní, a tak jsme k fixaci před koupáním použili roztok Cyklododekanu v lékařském benzínu. Tímto roztokem jsme signaturu i razítka natřeli oboustranně, ve dvou vrstvách, a počkali než se na povrchu vytvoří zkrystalizovaná vrstva Cyklododekanu. Následně jsme přistoupili ke koupání postupným namáčením jednotlivých listů umístěných mezi netexy. Proces vodního čištění jsme prováděli za obměňování vodní lázně vždy po jejím zežloutnutí. Ještě mokré listy jsme doklízili nátěrem 0,5% roztoku Thylose MH 300 v destilované vodě a nechali volně uschnout na filtračních papírech v sušáku. Poté jsme si namíchali potřebný objem papíroviny (v poměru 12 g/l) a pomocí barev na dobarvování papíru ve hmotě jsme tuto suspenzi obarvili na potřebný odstín, který barevně odpovídal nejsvětlejšímu místu v bloku. Připravenou papírovinu jsme doklízili v poměru 1 díl Glutolinu L a 2 díly papíroviny. Chybějící místa jsme dolévali na odsávacím stole ve třech vrstvách a následně lisovali mezi filci a poté mezi lepenkami kvůli úplnému dosušení.

Pomocí tónovaného japonského papíru a 4% Thylose MH 6000 jsme vyspravili trhliny, zpevnili oslabená místa a připevnili k sobě oddělené dvojlisty. Poté jsme jednotlivé dvojlisty seřadili do složek a ty pak do bloku. Takto připravený blok jsme pod mírným tlakem lisovali po dobu 24 hodin. Mezi tím jsme si připravili stávek na šití s třemi novými vazy z konopného motouzu stejné tloušťky jakou měly fragmenty původních vazů. Velikost prostoru mezi vazy jsme rozdělili podle původního, které bylo patrné po zkompletování a seřazení jednotlivých složek. Mezi tím jsme si připravili dvě makulturní složky o třech dvojlistech a dvě složky z ručního papíru s dvěma dvojlisty, tyto jsme umístili před první a za poslední složku. Poté jsme přistoupili k samotnému šití bloku. Šití bylo provedeno pomocí lněné přírodní zbarvené nitě, ošetřené běleným včelím voskem. Makulturní složky, předsádky a první 4 složky bloku byly prošity v celé šířce. Další pak byly šity tzv. systémem „ob složku“. Po ušití byl hřbet bloku zaklizen směsí klišu se škrobem (v poměru 1:1). Po částečném zaschnutí byl zakulacen a vložen do oklepávacího lisu. Poté jsme si z pergamenu připravili přelepky, které byly stejně široké, jako druhý a třetí mezivazní prostor hřbetu a delší přibližně o 8 cm vůči šířce hřbetu. Tyto jsme pomocí skla a tenčicího nože ztenčili a směsí škrobu, 4% Thylose MH 6000 (1:1) a malého množstvím fungicidního prostředku (ajatinu) nalepili do mezivazních prostor a nechali zaschnout.

Pak jsme přistoupili k výrobě nových dřevěných desek z bukového dřeva. Hrany desek byly zkoseny. Uchycení desek jsme provedli provlečením vazů skrz otvor na vnitřní stranu desky, kde byly umístěny do žlábků a dřevěným klínem zakolíčkovány skrz desku. Přesahující motouzy a kolíčky byly dlátkem zarovnané na úroveň vnější strany desky. Na vnitřní stranu desek jsme následně přilepili přesahy pergamenových přelepů hřbetu.

Poté jsme si naměřili rozměry bloku abychom věděli kolik usně bude potřeba. Naměřenou useň jsme při krajích, v místech drážky a vazů vytencili tenčícím nožem. Takto připravenou useň jsme provlhčili z líce vodou a z rubu směsí 4% Thylose MH 6000, škrobu a ajatinu. Takto jsme ji ponechali pod igelitem cca 30 min. Poté jsme vrstvu lepidla stáhli pomocí tlustší lepenky a useň natřeli novou vrstvou lepidla a aplikovali na knižní blok. Nejprve jsme vytvarovali useň kolem vazů, následně jsme založili záložky a vytvarovali hlavici do které bylo vloženo jádro z konopného motouzu. Pak jsme zastříhli a vytvarovali růžky. Takto potažený blok jsme dali mezi lepenky a desky, upevnili jej ve vyvazovacím lisu, kde byl pomocí pevné silné nitě vyvázán kolem vazů. Tímto způsobem byl blok vyvázán cca 2 hodiny a pak vyndán z vyvazovacího lisu, zkontrolován a obvázán elastickým obvazem. Obvaz byl cca po 1,5 hodině vyměněn za nový a následovala 24 hodinová technologická pauza. Následující den jsme odstranili makulturní složky včetně nití kterými byly šity, ponechali jsme pouze jejich části u zapošívacích vazů cca 1 cm dlouhé. Tyto jsme roztřepili a vlepili do drážky čímž jsme zajistili nepohyblivost šití. Záložky byly zaříznuty do roviny, přideštití vylepeno alkalickým papírem abychom plochu vyrovnali a eliminovali tím přechod mezi záložkou a deskou. Poté jsme řídkým klišem při otevřené desce přilepili křídélka na přideštití a nechali doschnout. V okamžiku kdy bylo přideštití suché přistoupili jsme k jeho vylepení směsí 4% Thylose MH 6000, škrobu a ajatinu. Po vylepení jsme přideštití a drážku řádně vy-

hladili aby nedošlo ke zvlnění a nechali takto rozevřené schnout cca 30 min. Mezi blok a desku byly vloženy proklady z kartonu a tenké PVC folie, poté byl zalisován. Tento postup byl zopakován i u druhé desky. Mezi tím jsme původní useň vyčistili pěnou Alvolu OMK za pomoci štětců, vatových tamponů a destilované vody. Přebytečnou vlhkost jsme odstranili filtračním papírem a useň nechali doschnout zatíženou mezi lepenkami. Na závěr jsme mechanicky očistili lepenkové desky, do kterých byl blok v minulosti vložen a původní deska byla ošetřena lignofixem (tento zákrok byl proveden na externím pracovišti panem K. Ungrem).

Po ukončení restaurátorského zásahu byla vyrobena krabice, do které byly spolu s knihou vloženy původní fragmenty, které byly při restaurování nahrazeny.

Postyla katolická, stav knihy před restaurováním

Postyla katolická, stav knihy po restaurování

BAREVNÉ REPRODUKCE TĚCHTO NÁHLEDŮ NALEZNETE V OBRAZOVÉ PŘÍLOZE V ZÁVĚRU SBORNÍKU (NA STRANĚ 67).

Postyla katolická, stav knihy před restaurováním

Postyla katolická, stav knihy po restaurování